

DISPUTATIONES SCIENTIFICAE
UNIVERSITATIS CATHOLICAE IN RUŽOMBEROK

VEDECKÉ ŠTÚDIE
KATOLÍCKEJ UNIVERZITY V RUŽOMBERKU

Ročník III (2003), číslo 4, vychádza štvrťročne.

Vydáva: Katolícka univerzita v Ružomberku

Adresa: Hrabovská cesta 1/1652, 034 01 Ružomberok

tel/fax: 044/4322708, 044/4322709, e-mail: dekanat@fedu.ku.sk

Predseda redakčnej rady: prof. PhDr. Eduard Gombala, CSc.

Podpredseda redakčnej rady: doc. PaedDr. Milan Ligoš, Csc.

Šéfredaktor: doc. PhDr. ThDr. Amantius Akimjak, PhD.

Zástupca šéfredaktora: doc. PhDr. Boris Banáry, CSc.

Redakčná rada: prof. PhDr. Mária Novotná, DrSc.

prof. RNDr. Jozef Ďurček, CSc.

prof. RNDr. Pavol Kluvánek, CSc.

prof. PhDr. Jozef Mlacek, CSc.

doc. PhDr. Imrich Vaško, CSc.

doc. RNDr. Gabriela Andrejková, CSc.

doc. RNDr. Nadežda Stollárová, CSc.

doc. PhDr. Ján Puci, M. A., CSc.

doc. PhDr. Jifina Vaňková, CSc.

doc. ThDr. ThBibl.Lic. Anton Tyrol, PhD.

doc. PhDr. Peter Volek, PhD.

doc. ak. mal. Ján Kudlička

RNDr. ThDr. ICLic. Jana Moricová, PhD.

PhDr. Ladislav Šimon, CSc.

PaedDr. Peter Krška, PhD.

PhDr. Helena Kuberová

Obálka: doc. ak. mal. Pavol Rusko

Technická spolupráca: Mgr. SM. Damiána Žofia Palenčárová, OSF

Tlač: Vydavateľstvo Michala Vaška, Námestie Kráľovnej pokoja 3, 080 01 Prešov

Nihil obstat pre teologické vedy: ThDr. Pavol Janáč, PhD.

Cirkevné schválenie: prof. ThDr. J.E. Mons. František Tondra,

predseda KBS, č. 197/2001 zo dňa 16. 11. 2001

Registrácia: MK SR č. 2681/2001

Celoročné predplatné: 200,- Sk. Jednotlivé číslo: 50,- Sk

Predplatné pre zahraničie: 20,- \$ USD

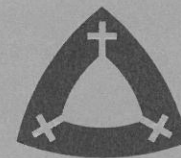
Rukopisy prosíme zasielať na adresu redakcie v úprave pre tlač na diskete (Word) alebo cez e-mail. Redakcia si vyhradzuje právo úpravy rukopisov, podľa posudku redakčnej rady. Nevyžiadané rukopisy sa nevracajú. Uzávierka čísla je dva mesiace pred zadaním do tlače.

ISSN 1335-9185

9 771335 918001 11

DISPUTATIONES SCIENTIFICAE UNIVERSITATIS CATHOLICAE IN RUŽOMBEROK

DISPUTATIONES SCIENTIFICAE
UNIVERSITATIS CATHOLICAE IN RUŽOMBEROK

RUŽOMBEROK
KATOLÍCKA UNIVERZITA
2003
ROČNÍK III.
ČÍSLO 4

Contents

Foreword – <i>Amantius Akimjak</i>	2
University and Church in Europe – <i>Tomáš Galis</i>	3
What is the Problem with Aesthetics? – <i>Henryk Kiereś</i>	9
Jacques Maritain: Essence and Some of the Bases of His Thomism – <i>Peter Fekiač</i>	16
Commentary on the Constitution of Revelation of God "Dei Verbum" nr 20 <i>Bogdan Zbroja</i>	33
Part of Church in Historical Development of School Singing in Bohemia <i>Marie Slavíková</i>	41
Catholic School and Its Function in Building of Civilization of Love <i>Oľga Račková</i>	52
Fate of Germanisms in Slovak Language – <i>Sándor János Tóth</i>	60
Level of Output Standard in Gymnastics and Its Dependence on Somatotype <i>Nada Novotná – Peter Krška – Miroslava Dorocáková</i>	79
Use of Computational Technology in Educational Process – <i>Anna Kútna</i>	88
Comparison of Daganz Strategy with Length of Optimal Way in Solving TSP in E_2 Metrics – <i>Štefan Tkačik</i>	94
New School Texts for Nursing at Institute of Casework and Health Service by Pedagogical Faculty of Catholic University in Ružomberok <i>Markéta Pírková</i>	96

Inhalt

Vorwort – <i>Amantius Akimjak</i>	2
Universität und Kirche in Europa – <i>Tomáš Galis</i>	3
Was für ein Problem mit Estetik ist das? <i>Henryk Kiereś</i>	9
Jacques Maritain: Wesenheit und einige Ausgangspunkte seines Thomismus <i>Peter Fekiač</i>	16
Kommentar zur Konstitution über Wort Gottes „Dei Verbum“ Nr. 20 <i>Bogdan Zbroja</i>	33
Teilnahme der Kirche an der historischen Entwicklung des Schulsangs in Tschechien – <i>Marie Slavíková</i>	41
Katholische Schule und ihre Aufgabe bei der Bau der Zivilisation der Liebe <i>Oľga Račková</i>	52
Schicksal der Germanismen in der slowakischen Sprache – <i>Sándor János Tóth</i>	60
Niveau des Leistungsstandards aus der Gymnastik und ihre Abhängigkeit vom Somatotyp – <i>Nada Novotná – Peter Krška – Miroslava Dorocáková</i>	79
Benutzung der Computertechnik im Lernprozess – <i>Anna Kútna</i>	88
Vergleichung der Strategie von Daganz mit der Länge des Optimalwegs bei der Lösung TSP in E_2 Metrik – <i>Štefan Tkačik</i>	94
Neue Lehrbücher für Pflegewesen am Institut der Sozialarbeit und des Gesundheitswesens bei PF KU in Ružomberok – <i>Markéta Pírková</i>	96

Za jazykovú úpravu jednotlivých štúdií zodpovedajú ich autori.

Obsah

Predhovor	
<i>Amantius Akimjak</i>	2
Univerzita a Cirkev v Európe	
<i>Tomáš Galis</i>	3
What is the Problem with Aesthetics?	
<i>Henryk Kiereś</i>	9
Jacques Maritain: Podstata a niektoré východiská jeho tomizmu	
<i>Peter Fekiač</i>	16
Komentarz do Konstytucji o Objawieniu Bożym „Dei Verbum“ nr 20	
<i>Bogdan Zbroja</i>	33
Podíl církve na historickém vývoji školského zpěvu v Čechách	
<i>Marie Slavíková</i>	41
Katolícka škola a jej úloha pri budovaní civilizácie lásky	
<i>Oľga Račková</i>	52
Osud germanizmov v slovenčine	
<i>Sándor János Tóth</i>	60
Úroveň výkonového štandardu z gymnastiky a jej závislosť od somatotypu	
<i>Nada Novotná – Peter Krška – Miroslava Dorocáková</i>	79
Využitie výpočtovej techniky vo výchovno-vzdelávacom procese	
<i>Anna Kútna</i>	88
Porovnanie Daganzovej stratégie s dĺžkou optimálnej cesty pri riešení TSP v E_2 metrike	
<i>Štefan Tkačik</i>	94
Nové učebnice pre ošetrovatelstvo na Ústave sociálnej práce a zdravotníctva pri PF KU v Ružomberku	
<i>Markéta Pírková</i>	96

Osud germanizmov v slovenčine

Sándor János Tóth

Resume

1. Die lange Symbiose der Slowaken, Deutschen und Ungarn in einem gemeinsamen Staat hat weitgehende Veränderungen in diesen Sprachen verursacht. An allen sprachlichen Ebenen gab es so enge Kontakte, dass der Sprachbund der Donaumonarchie entstehen konnte. Die phonetische, morphologische und stilistische Adaptation der sprachlichen Elementen in dieser Region ist weitgehend beobachtbar.

2. Die bis zum Heutzutage verbliebene Reste dieses Kontaktsystems werden hier vorgestellt. Die Funktion und Frequenz der Germanismen in einem Segment der heutigen slowakischen Sprache wird mit soziolinguistischer Methode aufgearbeitet. Eine, nach authentischen Datengebern zusammengestellte Wortliste wird aus der Hinsicht der wirklicher Sprachverwendung von jungen Sprechern analysiert. Die Ergebnisse werden mit den Daten von Wörterbüchern verglichen.

3. Wie tiefe Wurzeln die Germanismen in der slowakischen Sprache haben, zeigen uns die folgende Faktoren: Aktivität in der Wortbildung, phraseologische und stilistische Funktion, Synonymenbildung. Viele von den verarbeiteten Wörtern bilden einen wichtigen Teil des slowakischen Wortschatzes.

4. Perspektiven der weiteren Forschung in dieser Richtung sind sehr breit: Diese Studie kann als erster Teil einer Verarbeitung der deutsch – slowakisch – ungarischen sprachlichen Dreieck aufgefasst werden. Erwünscht ist die tiefere Analyse auch in anderen Regionen und mit reicheren Wortmaterial.

1. Výskum osudu germanizmov v slovenskom jazyku je iba čiastočne vypracovanou tematikou vedeckého bádania. Mojim cieľom je upozorniť na túto medzeru a sociolingvistickou metódou upriamiť pozornosť na dnešný reálny stav, na osud germanizmov v slovenčine. Na ten účel som využil študijné pobyty v Prešove a v Trnave, v mestách, v ktorých bývali voľakedy Nemci a snažil som sa zachytiť to, čo z nemeckých slov dnešní obyvatelia Trnavy poznajú resp. používajú.

2. Nemci sa v slovenskom prostredí nemohli zaobísť bez spolupráce s miestnym obyvateľstvom. V priebehu slovensko-nemeckého spolunažívania dochádzalo k mnohorakým obojstranným väzbám. Nemci sami sa museli naučiť jazyk miestneho slovenského obyvateľstva, s ktorým udržiavali mnohostranné kontakty.¹ Tieto kontakty zanechali svoj odraz

¹ DORULA, J.: *Slováci v dejinách jazykových vzťahov*. Bratislava: Veda, 1977, s. 75.

v slovenskom jazyku, ale aj v nemčine, ide teda o obojstranné kontakty. Do slovenčiny preniklo veľké množstvo slov z nemčiny, hlavne v prvej fáze kontaktu týchto jazykov, ale Nemci sa prispôbili okolitým nárečiam a prevzali názvy, slová z domácnosti, z poľnohospodárstva. Slová označujúce skutočnosti každodenného života dokazujú, že medzi slovenským a nemeckým obyvateľstvom existovali úzke vzťahy, možno predpokladať, že najmä v mestách žil nemalý počet bilingvistov.² Táto otázka má širšie súvislosti v nemecko - slovensko - maďarskom "trojuholníku", ba aj v celej stredoeurópskej oblasti. Ide o tzv. stredoeurópsky "Sprachbund" (jazykový spolek, jazyková jednota), ktorý vznikol v Uhorsku a existoval ďalej v rámci Habsburskej monarchie - nápadná je areálna podobnosť nemčiny používanej v Rakúsku, v Čechách a v Uhorsku, češtiny a slovenčiny. Tieto jazyky žili tak dlho v úzkom kontakte a národy v spoločnom štátnom útvare, že napriek nepríbuznosti nájdeme tu veľa podobností, hlavne pri slovách reči vandrovných robotníkov alebo vo frazeologizmoch, ktoré svedčia o podobnom živote a spôsobe rozmyšľania týchto národov.

Fungovanie tohto jazykovo - zemepisného areálu pekne odzrkadľujú germanizmy, ktoré sa v neskoršom období dostali do slovenčiny prostredníctvom maďarského jazyka. Do roku 1526 sa dostalo veľa slov do maďarčiny zo slovenčiny alebo z nemčiny, opačný smer preberania slov nebol charakteristický. Po bitke pri Moháči Maďari sa pred Turkami sťahovali na sever, na slovenské etnické územie. Od toho času sa zmenil smer preberania a viac slov prešlo z maďarského do slovenského jazyka ako opačne. Hlavný prúd prevzatí v súvislosti s nemčinou ostal nezmenený. Tak je teoreticky možné, že existujú slová, ktoré sa z nemčiny dostali do slovenčiny prostredníctvom maďarského jazyka.

Príklady:

Viertel - fertály - fertál'

Hláskoslovná zmena [ae] - [á] sa uskutočnila v maďarčine, čo je dôkazom toho, že úlohu sprostredkovateľa zohrala maďarčina.

Vierer - fillér - filier

Disimilácia [r] - [l] sa uskutočnila v maďarčine, maďarská koncovka -ér je v slovenčine -er, -ier, -iar, -ír, -ir, -er.³

² SCHWANZER, V.: *Nemecké slová v spisovnej a ľudovej slovenčine*. In: *Studia Academica Slovaca* 5. Bratislava: Alfa, 1980, s. 465.

³ GREGOR, F.: *A szlovák nyelv magyar elemiből*. Budapest: ELTE Szlav Tanszék, 1993, s. 31.

Hofmeister/Hauptmeister – hopmester - hofmešter

Zo starohornonemeckého [ou] vyvinulo sa v stredonemeckom období [o]. Vývin druhého člena kompozitu vyzerá nasledovne: *maister* > *meister* > *méster* > *mester*. Slovenský *hofmešter* je maďarského pôvodu, *hofmajster* bol prevzatý priamo z nemčiny.⁴

Kastell - kastély - kaštieľ

Hlásky [é] a [l] sa vyvinuli v rámci maďarčiny. Z [é] sa stal v slovenčine [ie].⁵

3. Styky s nemčinou mali viac fáz, a analogicky aj preberanie môžeme rozdeliť na nasledovné etapy:

a) V staroveku sa preberal na základe stykov s východogermánskymi kmeňmi veľký počet slov z kresťanskej terminológie

pragermánčina: *breh, hrad, kňaz, most, vláda*

germánčina: *dielo, hlúpy, vrah, mlieko*

gótčina: *dlh, chlieb, kúpiť, lekár, otec, mzda, víno*

západogermánske jazyky: *cirkev, bedna, krst, mýto, peniaz, sklo, stena, váha*

stará horná nemčina: *izba, javor, kapor, komora, kráľ, krstiť, kostol, almužna, manžel, pápež, šľachta*

Vidno, že tieto staršie germanizmy sú úplne adaptované do slovenčiny.⁶

b) Druhá vrstva germanizmov sa preberala v stredoveku až v ranom novoveku v priebehu kolonizácie, vyskytuje sa tu hlavne mestská a remeselnícka terminológia. Aj tu môžeme rozlíšiť jednotlivé vlny:

1. nizozemština, 2. severná nemčina, 3. južná nemčina.

Nemeckí kolonisti prichádzali do Uhorska z rozličných nemeckých jazykových oblastí, preto nájdeme medzi prevzatými slovami nárečové varianty. Napríklad slovo *Viermeister* - označujúce vedenie cechu - sa preberalo v podobách *firmajster, firmister, fiemister, fürmister*. Tak isto slovo *Beistzer* (prísediaci) môže byť *bejzicer, bajsicer, bajzicier, bajze-ciar* podľa spomenutých regiónov.⁷

⁴ GREGOR, F.: *A szlovák nyelv magyar elemiből*, s. 42.

⁵ GREGOR, F.: *A szlovák nyelv magyar elemiből*, s. 70.

⁶ RUDOLF, P. R.: *Die deutschen Lehn- und Fremdwörter in der slowakischen Sprache*. Wien: VWGÖ, 1991, s. 50-60.

⁷ RUDOLF, P. R.: *Die deutschen Lehn- und Fremdwörter in der slowakischen Sprache*, s. 60-76.

4. Prevzatie sa uskutočňovalo po celé stáročia, podmieňovali ho hospodárske, kultúrne a politické pomery. Prevzaté slová sa prispôbili štruktúre slovenského jazyka. Toto prispôsobovanie slov bolo silnejšie, keď išlo o ústne prevzatie, a slabšie, keď sa preberalo prostredníctvom niektorej kultúrnej inštitúcie (školy, úrady).

Cudzie hlásky sa adaptovali, nahradzovali sa podobnými.

Morfologická adaptácia:

- Vynechávanie hlásky, slabiky: *Ordnung, fašencúg, fusak*

- V kompozitách sa vynechala obyčajne ich druhá časť: *šparák, štrajfák, rajtky*

- Úplná deformácia pôvodnej hláskoslovnej podoby slova: *opšit, halapartňa* (domáce slovo).

- V niektorých slovách vypadol pôvodný sufix a slovo už nedostalo slovenské zakončenie: *cvik, ráf*

- Tvorenie slov skladaním je najčastejšie v odbornej terminológii; časť domáce + časť prevzaté slovo alebo opačne: *šaltpáka, vaserváha, vaserpumpa*. Vyskytujú sa tu aj kalky: *Hochspannung* - vysoké napätie, *Unterernährung* - podvýživa.

- Ponechali si rod: muž. -el: *šnicel, štempel, špigel*. Ak prevzaté slová dostali sufix *-ka, -la*, rody sa v oboch jazykoch zhodujú, slová sú ženského rodu: *kramľa, komora, šnúra, šupla*.

- Zmenili rod: jednoslabičné substantíva stredného rodu a substantíva ženského rodu so sufixom *-e* ako prevzaté ostali bez sufixu a v slovenčine dostali mužský rod: *pult, mord, pech, šenk*. Ak prevzaté slová dostali domáce sufixy, dostali rod podľa nich: *buchľa, rašpla*.⁸

Analyzovať treba tiež **štylistickú stánku**, lebo praktický výskum mal také výsledky, že štylistické zaradenie vplýva na životaschopnosť prevzatých slov a toto zaradenie sa časom môže zmeniť. Publicistický a vedecký štýl používa viac cudzích slov ako hovorový a umelecký. V hudo-bnej terminológii je napr. nerovnomerne veľa italizmov, v remesel-

⁸ PAPONOVÁ, M.: *Zum Prozess der Übernahme von Wörtern deutscher Herkunft ins Slowakische* In: *Brücken, Germanistisches Jahrbuch DDR-ČSSR 1985/86*. Praha 1986, Lektorat für deutsche Sprache und Literatur beim Kultur- und Informationszentrum der DDR in Prag, s. 311-327.

HUTTERER, C. J.: *Über die Mehrsprachige Konvergenz in der Entwicklung des Deutschen in der Zips*. In: *Spiš v Kontinuité času*. Prešov - Bratislava - Wien 1985, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika Košice - Filozofická fakulta Prešov, Österreichisches Ost- und Südosteuropa Institut Wien, s. 255-265.

níckej, baníckej terminológii germanizmov. V hovorovom a umeleckom štýle sú slová cudzieho pôvodu udomácnené, nepociťujeme ich ako cudzie. Štatistika krásnej literatúry je zaujímavá z hľadiska počtu cudzích slov. V Palárikovom „Drotárovi“ je dohromady 668 cudzích slov, z toho českých 273, nemeckých 190, latinských 97, poľských 97, francúzskych 34 a maďarských 27.

Medzi prevzatými slovami z nemčiny sú najpočetnejšie zastúpené hovorové slová, ktoré môžeme rozdeliť na vyššie (*figliar, figel, figa*) a nižšie hovorové (*firhang, šopa, hokerlík*) a slangové (*letkulma, blinker, šrobóvák, suplódňa*). Aj keď ich vytlačujú spisovné odborné termíny, často ich používajú dodnes.⁹

Ďalšiu skupinu tvoria zastarané slová, ktoré sa využívajú ako štylisticky príznakové (*kelčík, špásovať, šimfovať, šichta, grif*).

Expresívne sú napr.: *grobian, magor* (z vojenského slangu *Ischmagore = blázon*), *štuker, fajnovka, lump, maškara, bifloš, bakfiš*. To posledné z nem. *Backfisch = pečená ryba* - väčšinou so záporným citovým vzťahom. Kladné sú napr.: *fešák, štramák, gavalier*. Frekvencia expresionizmov je vysoká najmä v hovorovom štýle.

Niektoré z prevzatých slov sa zaradili medzi spisovné slová, zdomácnili do takej miery, že už ich ani nepociťujeme ako cudzie. Dokonale sa prispôbili štruktúre slovenského jazyka hláskoslovne i tvaroslovne: *farba, papier, plagát, deka, flák, kamarát*.

Len málo slov bolo prevzatých zo spisovnej nemčiny, väčšinou odborné termíny: *leitmotív, ich - Erzählung*.

V jazyku mladých nájdeme tieto germanizmy: *špica, príma*.¹⁰

5. Načrtnutá komplexná jazyková situácia, ktorá platila pre kontakty nemeckého a slovenského obyvateľstva a pre všetky národy nášho regiónu mi ponúkala otázku: Ako to môže byť teraz? Vychádzajúc z teoretických štúdií a známych údajov o fungovaní tejto jazykovej interferencie, som chcel zistiť, čo je ešte živé z germanizmov prevzatých v priebehu celých stáročí, aké štylistické, významové zmeny nastali, aká je vôbec pasívna a aktívna používanosť germanizmov v dnešnom slovenskom jazyku. Predpokladal som, že podobne ako nemecké obyvateľstvo už nemá taký význam na Slovensku, tak i jazykové prvky charakteristické preň sú menej živé v každodennej komunikácii dnešných Slovákov. Nemyslel som na úplné vymazanie germanizmov, ale na to, že ich

⁹ MISTRÍK, J.: *Štylistika prevzatých cudzích slov v slovenčine*. In: *Studia Academica Slovaca* 1. Bratislava: Alfa, 1976, s. 315-335.

¹⁰ MISTRÍK, J.: *Štylistika prevzatých cudzích slov v slovenčine*, s. 335-345.

frekvencia klesá, resp. podliehajú takým zmenám, podľa ktorých dnes používané slovo je už dost' vzdialené od pôvodnej formy, významu atď'. Zaujímalo ma aj to, či hovoriaci cítia cudzí pôvod germanizmov alebo či sa tieto slová integrovali do slovenčiny? Ladislav Bartko píše, že germanizmy tvoria súčasť slovného zásoby slovenského jazyka a obohacujú ho, preto patria do nárečového slovníka. Týmto výskumom by som chcel dokázať, že nepatria len do 'múzea slov' ale sú naozaj živými elementmi súčasnej slovenčiny.¹¹

Ak som sa chcel presvedčiť o pravdivosti, resp. nepravdivosti mojej hypotézy, musel som využiť metódy sociolingvistiky. Mal som možnosť vybrať si z aktívnych alebo pasívnych, resp. priamych a nepriamych spôsobov zberu údajov.¹² Rozhovor, ktorý som nahral na kazetu s pani Magdou Šrutekovou, rodenou Trnavčankou, je aktívnou indirektnou metódou. Dotazník, ktorý vyplnili študenti Gymnázia Angely Merici v Trnave, je sčasti priamou, sčasti nepriamou aktívnou metódou. Interview so staršou nositeľkou jazyka som potreboval ako východisko pre zostavenie dotazníkov pre mladších a aj ako porovnávací základ pri vyhodnotení písomných výsledkov. Tu som mal možnosť uskutočniť rozhovor, lebo išlo iba o jednu osobu, ktorá bola autentickým prameňom trnavského nárečia, používajúca aj germanizmy žijúce v nárečí. Ďalšia otázka je, či nám stačí reč jednej osoby ako východisko a porovnávací základ jazykového úzu dvoch generácií. Dá sa povedať, že viac osôb by dalo pravdivejší pohľad na skutočný stav, ale pani Šruteková môžeme pokladať za typického nositeľa reči svojej generácie. Narodila sa v Trnave, prežila tam celý svoj život a je typickou nositeľkou spoločenských a jazykových pomerov v starej Trnave, vyzná sa v trnavskom nárečí, poslúžila ako prameň dialektu a historiek pri zostavení knihy Petra Horvátha *Malý slovník trnavsko - slovenský*.¹³

6. Vyhodnotil som dotazníky. Na začiatku boli údaje o veku, bydlisku a mieste narodenia. Išlo o študentov 16 - 17 ročných, väčšinou z Trnavy, niektorí z okolitých obcí, z Bratislavy alebo až zo Záhoria. Dá sa povedať, že veková skupina je rovnaká, a ide prevažne o Trnavčanov.

¹¹ BARTKO, L.: *Miesto slov cudzieho pôvodu v nárečovom slovníku*. In: *Jazykovedný zborník 5. Acta facultatis philosophicae Universitatis šafarikanae*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1979, s. 70.

¹² KISS, J.: *Társadalom és nyelvhasználat*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó, 1995, s. 88.

¹³ HORVÁTH, P.: *Malý slovník trnavsko - slovenský*. Trnava: Západoslovenské múzeum v Trnave, 2000.

Ovládanie cudzích jazykov je dôležité, lebo ak niekto študuje nemčinu, tak sa dá predpokladať, že odhadne význam germanizmov podľa nauce-ného cudzieho jazyka, a nie preto, že ich pozná. Z tohto hľadiska máme do činenia s dvoma skupinami. Jedna trieda študuje nemčinu, druhá nie. Na prvom hárku bolo treba vyplniť významy slov v spisovnej slovenčine, podčiarknuť bežne používané slová a zakrúžkovať tie, ktoré považujú za slovenské. Tieto posledné dve úlohy neurobili všetci, takže platnosť z to- ho vyvodenej konklúzie je ohraničená. Slová som čerpal jednak z rozho- voru, jednak z *Malého slovára trnava* - slovenského od Petra Horvátha. Dotazník obsahoval nasledujúce slová: (najprv je daný význam v spisov- nej slovenčine, potom varianty dané študentom, číslo označuje počet odpovedí; prvé číslo označuje skupinu, ktorá študuje nemčinu, druhé kto- rá nie. Podčiarknuté slová sú zo slovníka.)

germanizmus: spisovné slovo, významové varianty

grunt: pozemok 0+0, základ 8, pôda 5, čistota 9
 vizita 1: návšteva 12+20, lekárska kontrola 15+9
 špitál: nemocnica 29+30
 štamgast: stály hosť 1+11, návštevník hostinca 3+0
 kšeft: obchod 20+16, práca 5+4,
 výhodný obchod/jednorazová práca (aj čierna) 3+9
 vyštafíruvaný: upravený 0+2, vyobliekaný 13+9,
 vyparádnený 6+3, vyfitnený 0+3
 karotka: mrkva 29+30
 forcimra: predizba 9+4, predsieň 12+0, chodba 2+0
 štácia: stanica 1+2, zastávka 4+0
 melón 4+2: dyňa 0+0
 špacíruvat: prechádzať sa 28+26
 foršteluvat: predstaviť si 4+0, predstavovať 10+0,
 nastaviť 5+1, preštelovať 0+4
 klopfuvat: prášiť koberce 0+0, klopať 4+2,
 trepať 1+0, buchnúť 2+0, čistiť 1+0
 tepich: koberec 29+22
 vaštak: deň, kedy sa pralo 0+0
 šuster: obuvník 27+28
 frajplac: voľné miesto 22+11, námestie 0+4
 ajngang: vchod 10+7, vstup 3+2, východ 3+8
 šenk:5 pohostinstvo 9+3, krčma 10+10, hostinec 10+17
 švimšula: plaváreň 11+6, p. škola 7+0, p.kurz 2+0
 frajd: veselý, rád 0+0, voľný čas 3+0, voľno 2+6
 kinderšula: škôlka 12+6, opatrovatel'ka 2+0, jasle 1+0
 materská škola 10+11, detská š. 3+0,

krankhaus: nemocnica 29+10, liečebňa 0+5, márnica 0+1
 luft: vzduch 29+23, vánok 0+2, prázdno 0+2,
 vietor 0+1, vetranie 0+1, minúť 0+1
 hokedla: stolička 4+2, habarka 3+0, šarmlík 1+0,
 lavička 1+0
 ksicht: tvár 29+29
 zrichtuvat: zariadiť 0+0, spraviť sa 3+1, vystrojiť 6+0
 upraviť 4+6, vystrojiť 6+0, pripaviť 2+2,
 upraviť sa 0+3, nachystať 0+3, pripraviť sa 0+3
 doriadiť, dať do poriadku, zhotoviť, obrobiť
 spraviť, obliecť sa, zmasakrovať, pokaziť...
 interesuvat: zaujímať sa 13+13, zaujímať 10+14, zaujať 4+0
 miskista: odpadkový kôš 1+0, prepravka 1+0
 ajksasna: chladnička 12+3, mraznička 15+6,
 ladnička 2+3, skriňa 0+2
 ancúg: oblek 9+3, oblečenie 9+5,
 sviatočné oblečenie 0+1, kabát 3+0
 aufréguvat: rozčúliť 1+0, rozčúlovať sa 2+0
 belajdiguvat: uraziť 0+0, pozývať 1+0
 cajch: kvasnice 3+5 poriadok 5+0
 cinkvajz: vozík 1+0 zvonček 2+2, triangel 1+0
 kvartír: byt 7+4, miesto 2+1, priestor 2+0, lokál 2+0,
 štvrť 0+5, voľná izba 0+1
 šláfcimra: spáľňa 26+8
 firhank: záclona 18+20, záves 1+2, zásteral+0,
 nachthemdle: nočná košeľa 18+2
 bádeancúg: plavky 26+0, kúpací odev 1+0, pyžama 1+0
 melšpajz: múčnik 7+0, komora 8+6
 friš: čerstvý 8+2, rýchly 4+5, čistý 2+0
 escajch: príbor 1+0, náradie 1+0
 piglajz: žehlička 4+2, žehlenie 2+2, žehliť 1+0
 šmakuje: chutí 28+26
 kselšaft: spoločnosť 0+0
 frajcimérka: slúžka 4+0, upratovačka 3+0, kostymérka 1+0
 hotelierka 0+1, frajerka 0+1, voľná izba 3+0

Po prepočítaní odpovedí môžem hodnotiť výsledky dotazníka nas- ledovne:

Frekvencia germanizmov:

Ku často používaným, všeobecne známym slovám som zaradil tie, na ktoré som dostal približne správny význam minimálne od dvoch tretín odpovedajúcich. Správnosť alebo nesprávnosť sú dosť nebezpečné kate-

górie, preto som ani od pôvodného významu značne vzdialené varianty nepokladal za chybné, ale analyzoval. Slovo "správne" budem aj naďalej používať - pre zjednodušenie pohľadu. Najviac používané slová sú tieto: *vizita, špitál, kšeft, mrkva, špaciruvat, tepich, šuster, šenk, luft, ksicht, interesuvat, firhank, šmakuje*. Z toho šesť zo slovníka, ostatné z rozhovoru, teda z hľadiska frekvencie nie je rozdiel v tom, odkiaľ som čerpal tieto lexikálne jednotky. Dá sa povedať, že tieto slová označujú celkom každodenné veci alebo činnosti, výnimkou je iba slovo *interesuvat*, ktoré je abstraktnejšie ako ostatné, avšak je to internacionalizmus, preto je všeobecne známe. Aj pre ostatné slová je charakteristické, že sú používané v celej slovenskej jazykovej oblasti, nie je medzi nimi špeciálne trnavské nárečové slovo.

Najmenej známe sú: *melón, frajd, miskista, aufréguvat, belajdiguvat, cinkvajz, escajch, ksekšaft*. Tieto sú okrem jednej výnimky (*melón*) zo slovníka. To znamená, že slovník je vzdialenejší od jazykového úzu študentov ako slovná zásoba pani Šrutekovej.

Zmeny významu:

Dôležité je presne určiť, čo sa dá pokladať za zmenu významu a čo za omyl, výmysel. Varianty, ktoré sa vyskytujú vo väčšom počte a nie sú príliš vzdialené od pôvodného významu, sú zmeny sémantické. Tie prípady, ktoré sú sporadicky zle identifikované, alebo ich dešifrovanie ovplyvnilo znalosť cudzieho jazyka, sú len omyly, neprichádzajú do úvahy pri porovnaní so starším významom.

Najviac je prípadov, keď z pôvodného významu ostala len jedna séma a okolo tohto jedného významového elementu vznikajú varianty:

vyštafíruvaný - *upravený, vyobliekaný, vyparádnený, vyfitnený*. Jeden študent napísal že "*vyparádnená*", pretože toto slovo sa zvyčajne vzťahuje na ženu

forcimra - *predizba, predsieň, chodba*

štácia - *stanica alebo zastávka*

klopfuvat' - *prášiť, trepať, buchnúť, čistiť*

ajngang - *vstup, vchod, východ* - ostal iba významový element, že je spojené s chodom, ale akým smerom, to už nie je jasné

šenk - *krčma, pohostinstvo, hostinec, hospoda* - tieto synonymá sú také blízke, že veľa študentov ich vymenovalo tak, ako ja teraz

kinderšula - *škôlka, materská škola*, ba aj *jasle, opatrovatelka detí*

krankhaus - nemá taký jednoznačný význam ako *špitál*, lebo popri *nemocnici* písali aj *liečebňu a márnicu*.

luft - okrem *vzduchu vietor, vetranie, vánok*, čo svedčí o istom zúžení významu.

ajskasna - *chladnička, mraznička*, v niekoľkých prípadoch aj *ladnička*. Ojedinele všeobecnejší význam: *skriňa*.

ancúg - pôvodne *oblek*, má tiež rozšírenejší význam: *oblečenie, sviatočné oblečenie*.

kvartír - *byt, miesto, priestor, štvrť, voľná izba*

firhank - tu sú dané okrem originálneho významu "*záclona*" aj iné varianty, ktoré však majú spoločnú sému zavesiť niečo: *záves, zástera*.

friš - môže byť podľa študentov nielen *čerstvý*, ale aj *rýchly*, motivované slovom "*friško*"

zrichtuvat - toto slovo má rekordný počet významových variantov. Študenti síce ani raz neodhadli presný význam "*zariadiť*", ale je jasné, že cítili nejakú blízkosť sému: *spraviť sa, vystrojiť, pokaziť, urobiť, pripraviť, upraviť, doriadiť, dať do poriadku, zničiť, obrobit, spraviť, vychystať sa, vyobliekať sa, zmaskarovať, upraviť sa, nachystať, obliecť sa*. Zachytená séma bola asi táto: zmeniť stav niečoho.

Pri niektorých germanizmoch význam ovplyvňuje to, že slovný druh alebo iné gramatické vlastnosti nie sú jasné:

foršteluvat - *predstaviť si* alebo *predstavovať*

aufréguvat - *rozčuľovať sa* alebo *rozčuľiť*

pigljaz - *žehlička, žehliť* alebo *žehlenie*

Tieto príklady svedčia o neistotách v presnom používaní slova.

V troch prípadoch boli germanizmy použité ako spisovný variant: *šenk, melón* a *vizita* sú slová natoľko dobre adaptované k slovenčine, že odpovedajúci ani nenašiel synonymum slovenského pôvodu. Myslel si, že *šenk* je predsa *šenk*, čo iné by mohol byť.

Vplyv študovaného cudzieho jazyka pri určení významu je najnápadnejší v týchto slovách:

kinderšula - *kalk detská škola*, namiesto *materskej školy* alebo *škôlky*.

kvartír - v tomto prípade neboli ovplyvnení nemčinári ale francúzštinári, lebo niektorí podali ako význam "*štvrť*", na základe francúzskeho "*quartier*".

Niektoré slová dostali nový, zmodernizovaný význam:

Grunt dostal v slovnej zásobe mladšej generácie širší význam: nie *pozemok*, ale *pôda, pole, základ, roľa*. To súvisí so sému *voľný priestor*, stojí blízko k významu *frajplac*, ktoré je však v tomto dotazníku menej známe a častokrát úplne zle chápané slovo. Vyskytuje sa aj význam *čistota*.

Kšeft bol pôvodne *obchod*, dnes sa viac používa vo význame *výhodný obchod, dobrá /čierna/ príležitostná práca*.

Vizita je u pani Šrutekovej *návšteva spoločenského charakteru*, ktorá bola v móde v nedeľu poobede v meštianskych rodinách, mladí to slovo už chápu ako *návšteva lekára*.

Frajcímérka bola pôvodne *slúžka*, ale študenti uviedli aj význam *upratovačka*, ktorá plní tú istú funkciu ako slúžka, lenže ide o modernejšie slovo.

Tieto príklady svedčia na jednej strane o špecifikosti použitia germanizmov. Keď sa zužuje význam, tak slovo sa vyskytuje ako menej frekventované. Na druhej strane sa dá hovoriť o neistotách, o nepresnom chápaní týchto slov, keď sa dotýchny pamätá na najcharakteristickejší významový prvok, a tak význam podá len približne.

7. Pri kontrole výsledkov vyvstala otázka, aké funkčné dôvody sú na to, že tieto germanizmy existujú, resp. akú majú funkčnú zakorenenosť. Ako sa to dá zistiť? Na overovanie výsledkov som použil dva slovníky: *Krátky slovník slovenského jazyka* (ďalej KSSJ)¹⁴ a *Synonymický slovník slovenčiny* (ďalej SSS).¹⁵ Pri vyhľadávaní germanizmu v KSSJ, pozrel som sa na štylistické hodnotenie a na dané významy. Z hľadiska skúmania praktickej používanosti je KSSJ lepší ako šesťzväzkový *Slovník slovenského jazyka*, lebo je v ňom zastúpená len naozaj živá vrstva slovej zásoby slovenčiny. Teda germanizmus, ktorý je medzi heslami KSSJ môžeme pokladať za funkčný. Ale to mi ako dôkaz nestačilo, podľa tohto významu som vyhľadal slovo v SSS. Porovnal som jeho štylistické zaradenie s predchádzajúcim slovníkom a analyzoval som, akú má dané slovo funkciu v synonymickom rade. Predpokladal som, že ten germanizmus je najživší, v slovenčine najfunkčnejší, ktorý vôbec nemá ekvivalent slovanského pôvodu. Za ďalší stupeň funkčnosti som pokladal funkčnú príznačnosť slova to znamená, keď je slovo štylisticky príznačné alebo má významový odtieň, ktorý ostatné synonymá nemajú. V týchto prípadoch je slovo hlboko zakorenené v jazyku a tým je aj jeho existencia odôvodnená. Keď germanizmus neplní osobitnú funkciu v synonymickom rade alebo ho v KSSJ vôbec nenájdeme, znamená, že jeho existencia v jazyku nie je dôležitá. Pritom regionálne používanie môže byť plnohodnotné. Okruh takýmto spôsobom preskúmaných slov obsahuje

¹⁴ KAČALA, J.: *Krátky slovník slovenského jazyka*. Bratislava 1987.

¹⁵ PISÁRČIKOVÁ, M. (red.): *Synonymický slovník slovenčiny*. Bratislava: Veda, 1995.

v prvom rade slová z dotazníkov a ďalšie, od predchádzajúceho výskumu nezávislé germanizmy, ktoré som pridal, aby som mohol analyzovať čím väčší počet slov, a tým načrtnúť reálnejší obraz osudu germanizmov v slovenskom jazyku. Okrem všeobecnej funkčnosti, frekvencie a postavenia v synonymickom rade závisí zakorenenosť slova (teda aj germanizmov) od týchto ďalších faktorov: výskyt v ustálených spojeniach, slovo tvorba a polysémantickosť. Ak sa dané slovo často vyskytuje v ustálených spojeniach, svedčí o pevnej udomácnenosti, a tým je použitie aj naďalej zabezpečené. Ďalším znakom zakorenenosti je, ak je germanizmus koreňom viacerých tvorených slov so slovenskými príponami. Dôležitá je aj polysémantickosť. Takýto germanizmus má silu, aby dostal ďalší význam, ak je pôvodný význam zastaralý. Takýto proces je jasným dôkazom životaschopnosti slova. V slovníkoch som sa snažil nájsť údaje aj vzhľadom na tieto faktory, aby som mohol čím presnejšie charakterizovať osud germanizmov v slovenčine.

8. Nasledujúce slová sú analyzované v intenciách obohacovania inventára týchto slov a aby závery zakotvenosti germanizmov boli čím pevnejšie opodstatnené:

biflovať sa: KSSJ (s. 46) hovorové, expresívne slovo, z neho je tvorený *bifloš*. V slovenčine je synonymami slovo nenahraditeľné.

buchta: je úplne zakorenené polysémantické slovo, ktorého nemecký pôvod hovoriaci už ani nepociťujú. Prvý význam (*koláč*) nemá podľa KSSJ (s. 54) zvláštnu štylistickú hodnotu, ale významy *malá tučná žena* a *úder* sú aj podľa SSS (s. 58) expresívne.

cech: Je tiež polysémantické slovo, ale bez synonym. Nájdeme ho len v KSSJ (s. 56) kde zaujímavým spôsobom ani význam *organizácia remeselníkov za feudalizmu* nie je pokladaný za zastaraný alebo historizmus. Ďalšie významy: *organizácia podniku, skupina ľudí rovnakého záujmu* a *účet*.

farba: je z doteraz preskúmaných slov najpoužívanejšie a tvorí nenahraditeľnú súčasť slovej zásoby. (KSSJ s. 100, SSS s. 127.) Dôkazom toho je hojný počet odvodených slov: *farbivo, zafarbenie, farbiar, farbiareň, farbistý, farbiť, farbitosť, farbivo, farebný*, atď., o kompozitách a frazeologizmoch ani nehovoriac. Svojou rozšírenosťou hrala táto lexikálna jednotka dôležitú úlohu v upevňovaní fonémy *f* v slovenčine.

fárat: KSSJ (s. 100) Má dva významy: 1.: *zostupovať do bane* a 2.: *ísť*. Druhý význam je hovorový a expresívny. Ešte expresívnejší je *odfárať*. Zaujímavé je, že slovník nerozlišuje pôvodný (č. 1) a v rámci slovenčiny nadobudnutý význam (č. 2).

fešák: je aj v KSSJ (s. 102) a aj v SSS (s. 127) polysémantické slovo, ale značnú slovo tvornú úlohu nezohráva. Je to hovorový výraz vo

význame *krásavec* a expresívny vo význame *mileneč*. O zastaranosti sa v tomto prípade vôbec nedá hovoriť, ide aj o tvorené slová: *fešácky* a ženský tvar *fešanda*.

filier: nie je medzi heslami slovníkov, je to historizmus, lebo minca, ktorú pomenúval, sa už nepoužíva na území, kde hovoria po slovensky.

firhang: je tiež na okraji slovnej zásoby, aspoň sa to dá vyvodit' z jeho neprítomnosti v slovníkoch, nie je ani medzi synonymami. Dotazník dokazuje pravý opak tohto tvrdenia, žiaci často používajú toto slovo ako hovorové synonymum pre *záclonu*. Do SSS by podľa toho mal byť zaradený.

flak: je celkom aktívne slovo, jedno zo synonym slova *škvrna* (SSS s. 719). Je to hovorové slovo a sú z neho odvodené tieto slová: *flakatý*, *flakovať* (s. 103)

fortiel: V SSS medzi synonymami nie je uvedený ani jeden význam. Z KSSJ (s. 104): *figel*, *šikovnosť*, *zručnosť*. Frazologizmy sú tieto: *je v tom fortiel*, *robiť niečo s fortielom*.

fraj: V KSSJ (s. 104) má význam *voľný čas*, *voľno*. Je zaradený medzi subštandardnými slovami. V SSS je *fajront* (s. 825) ako hovorové a expresívne synonymum, ďalší germanizmus. Je to zaujímavý prípad, lebo synonymum germanizmu je tiež slovo nemeckého pôvodu.

fušer: má veľa odvodení: *fušerka*, *fušerský*, *fušersky*, *fušerstvo* (KSSJ s. 106, SSS s. 133). S príponami sa toto slovo dobre adaptovalo do slovenčiny. Rozšírenejšie synonymá *amatér* a *diletant* sú tiež cudzieho pôvodu, kým slovenský ekvivalent *nešikovník* znie menej pejoratívne.

furman: má odvodené slová príponami *-ský*, *-čiť*, *-ka*, KSSJ (s. 106) ho považuje za hovorové, SSS (s. 132) za neutrálne.

kalich: má tieto významy: *ozdobná nádoba na pitie* a *zelený kvetný obal z lístkov*. Slovo tvorbou: *kalichový*, *kališný*. Synonymia: okrem knižného významu *čása* nič iné. Štylistika: je neutrálne. Je to tiež podstatné slovo zo zohľadnením fondu slovenčiny. (KSSJ s. 146, SSS s. 193)

kamarát: je do slovenčiny úplne integrovaný germanizmus, okrem slovo tvorbou s príponami *-sky*, *-ka*, *-stvo*, *-ik*, je tu v rámci slovenčiny výraz *kamoš*, čo svedčí o životaschopnosti tohto slova. (KSSJ s. 147, SSS s. 193)

kaštieľ: patrí tiež k základnej slovnej zásobe slovenčiny, je zo štylistického hľadiska neutrálne. Ako synonymá sú uvedené *záмок* a *kúria*, tieto zachytávajú význam *kaštieľa* len zhruba. (KSSJ s. 150, SSS s. 195)

kláštor: (KSSJ s. 153, SSS s. 199) Je to podstatné slovo v slovenskom jazyku, ničím nezameniteľné, bez synonym, bez zvláštneho štylistického zafarbenia, iba s niekoľkými slovo tvornými produktmi s odvozovou príponou: *-ný*, *-ský*.

klavír: (KSSJ s. 153, SSS s. 199) Neutrálne slovo, pod týmto heslom sú uvedené ostatné synonymá *krídlo*, *pianíno* a hovorové *piano*. Ani netreba zdôrazňovať dôležitosť, a tým aj zakorenenosť tohto slova.

kufor: (KSSJ s. 171) Frazologizmus: *balit' kufor* = *odchádzať*. Slovo tvorbou: *kufřík*, *kufrový*, *kufříček*. Štylistika: neutrálne. Zakotvenosť: pevná.

kulisa: (KSSJ s. 171) Nemá synonymá, je to dosť špeciálne slovo, má však prenesený význam: *zvuková kulisa vo filme*.

Vznik preneseného významu je tiež príznakom životaschopnosti.

lajtmotív: je to literárnovedné a hudobné odborné pomenovanie, internacionalizmus rozšírený z nemčiny a prevzaté slovo nielen v slovenčine. (KSSJ s. 177)

majster: (KSSJ s. 189, SSS s. 244) Je to jeden z "najznámejších" germanizmov. Zo slovo tvorného hľadiska je veľmi produktívne slovo: *majsterka*, *majsterko*, *majstrík*, *majsterštuk*, *majstrovať*, *majstrovský*, *majstrovstvo*. Je tu aj veľa významov (*vyučení remeselník*, *kvalifikovaný robotník*, *odborník*, *vynikajúci umelec*, *športovec*) a pár takých synonym, ktoré nenahrádzajú plnohodnotne germanizmus.

pech: Zaujímavé je, že SSS (s. 444) uvádza synonymá *nešťastie* a *neúspech*, kým KSSJ (s. 284) význam *smola*. *Pech* je hovorové slovo na označenie týchto významov. Vznikol z neho frazeologizmus *mať pech*.

pekár: je zo slova *Bäcker*, ale keď sa pozrieme na odvodené slová, treba dávať pozor na podobný, ale slovanský koreň *piecť*, *pečenie*. Zo slova *pekár* pochádzajú tieto odvodeniny: *pekársky*, *pekárstvo*, *pekáreň*. (KSSJ s. 284, SSS s. 445)

plech: je ďalším "klasikom" prevzatým z nemčiny, ktoré sa veľmi dobre udomácnilo, o čom svedčia tieto produkty slovo tvorbou: *plecháň*, *plechár*, *plechárstvo*, *plechatý*, *plechavý*, *plechaviet*, *plechovka*. Tieto slová vznikli vývojom v rámci slovenčiny. (KSSJ s. 291, SSS s. 454)

próba: KSSJ (s. 358) aj SSS (s. 649) hodnotí ako zastaralý výraz pre *skúšku* vo význame *získovanie*. Je tu len synonymum *test*. Vo význame *kontrola* je viac synonym, podľa všetkých typov skúšok na školách. Patrí medzi germanizmy, ktoré sú ľahko nahraditeľné, no predsa sú dôležité, lebo obohacujú slovnú zásobu.

šajn: je v SSS (s. 940) ako hovorové synonymum slova *zdanie*. V druhom význame ako *minimálne vedomosti*, v synonymickom rade je pri výrazoch *potucha*, *poňatie*, *pochop*. Vyskytuje sa iba v ustálenom spojení *mať šajn o niečom*, je však v tom skamenený. Má aj odvodené prídavné meno *šajnový*. KSSJ (s. 439) uvádza aj zastaraný význam *starý rakúsko - uhorský peniaz*.

šichta: je polysémantické slovo, znamená pracovnú *smenu* a *ťažkú prácu*. Prvý význam je hovorový, druhý je expresívny. Pretože jedno-

slovné synonymá nemá a je hlboko zakorenené v hovorovom štýle. Jeho existencia je v slovenčine zabezpečená. (KSSJ s. 441, SSS s. 715)

šinter: (KSSJ s. 442, SSS s. 714) je polysémantické slovo, prvý, zastarávajúci význam je *šarcha*, druhý, expresívny je *beľár*, *huncút*. Štylistické hodnotenie je iba v KSSJ. Zasa máme dočinenia so slovom, ktoré má v jazyku štylistickú funkciu.

šlak: (KSSJ s. 444, SSS s. 720) má 3 významy: *stopa*, *porážka*, *čert*. Prvý význam je hovorový, zastarávajúci, ďalšie sú expresívne. Odvodené slová sú: *šlakovať*, *šlakovitý* a *šlaka*. Je najčastejšie v ustálených spojeniach: Neostal po ňom ani *šlak*, *šlak trafiť*, *ber ho šlak*. Pomocou frazeologizmov je pevne zakotvený štylistický prvok v jazyku.

šlus: je silne expresívne slovo, aj citoslovce. (KSSJ s. 445, SSS s. 720) Existuje v ustálenom spojení *povedal som a šlus*. Znamená pôvodne koniec, také silné expresívne zafarbenie dostal v slovenčine. Synonymá sú: *hotovo*, *dosť*, ktoré sa používajú plnohodnotne.

šluk: (KSSJ s. 445, SSS s. 720) je hovorové slovo, je časté najmä vo frazeologizmoch *potiahnuť si pár šlukov*, *dať si šluka*. Odvodené slová, ktoré sú popri ustálených spojeniach dôkazom pevnosti tohto slova, v slovenčine sú tieto: *šlukovať*, *šluknúť si*.

šmirgel: (KSSJ s. 445) znamená prírodný *brúsny kryštál*, aj z neho urobený *brúsny papier*. Utvorené sloveso je *šmirgľovať*. V SSS (s. 56) toto sloveso nie je prítomné medzi synonymami slova *brúsiť*.

šok: je neutrálne slovo bez štylistického zafarbenia, z neho sú odvodené tieto slová: *šokovať*, *šokujúci*, ktoré tvoria frekventovanú časť slovných zásoby slovenčiny. Je aj dôležitým synonymom slova *otras* popri výraze *otrasenie* (SSS s. 432, KSSJ s. 445)

špajza: (SSS s. 206, KSSJ s. 446) je jediné synonymum *komory* vo význame *sklad potravín* a bez štylistického zafarbenia. Z tohto slova vzniklo málo odvodených slov, slovník uvádza iba *špajzový*, ani to nie je príliš frekventované slovo.

špekulovať: je zo slovo tvorného hľadiska veľmi bohaté slovo: *špekulant*, *špekulantka*, *špekulantský*, *špekulantstvo*, *špekulácia*, *špekulatívny*, *špekulatívnosť*. Obohacujú slovnú zásobu o štylisticky neutrálne a preto veľmi rozšírené prostriedky. (KSSJ s. 446, SSS s. 722)

špás: má tiež veľa odvodených variantov, je to teda tiež veľmi živé slovo, ale na úrovni hovorového štýlu: *špásovať*, *špásovanie*, *špásovník*, *špásovní*, *špásik* - toto posledné slovo je už expresívne. (KSSJ s. 446, SSS s. 722) Slovo *špás* žije aj v ustálenom spojení *mať špás*.

špic: (KSSJ s. 446, SSS s. 159) odvodené slová vzniknuté v rámci slovenčiny sú tieto: *špica*, *špička*, *špicatý*, *špičiak*. V SSS je zaradené pod heslom *hrot* ako prvý v synonymickom rade, za nim sú *konček* a *hrotec*, takže je to synonymum, ktoré stojí najbližšie k významu hesla.

šrauba: a z neho odvodené *šraubovák* a *šraubovať* sú zaradené medzi hovorové slová, môže ho zastupovať jediné synonymum: *skrutka*, ktorá má podobné odvodené varianty, lenže s iným štylistickým zafarbením. V tom má jazykovú funkciu *šrauba*, väčšinou sa používa v hovorovom štýle, kým slovo slovanského pôvodu má odbornejší ráz. (KSSJ s. 447, SSS s. 724)

šrot: (KSSJ s. 447, SSS s. 724) je prakticky nenahraditeľný germanizmus, má iba jedno, no veľmi zriedkavo sa vyskytujúce synonymum: *tlč*. Je koreňom mnohých odvodených slov: *šrotovať*, *šrotovisko*, *šrotovňa*, *šrotovník*. Je to neutrálne slovo, používa sa všeobecne a rozšírene. Ustálené spojenie *starý šrot* je natoľko ustálené, že slovo *starý* sa nedá nahradiť ničím. *Šrot* nadobúda druhotný význam iba v tomto frazeologizme.

švung: (KSSJ s. 452, SSS s. 738) je synonymum druhého významu slova *tempo* spolu s výrazom *rýchlosť*. *Rýchlosť* je bežnejším výrazom ako *švung*, ale germanizmus obsahuje aj príznak hovorovosti, ktorý v slove *rýchlosť* chýba. V súvislosti so slovom *švung* treba spomenúť aj značný počet ustálených výrazov ako dôkaz funkčnosti a zakorenenosti slova: *dostať sa do švungu*, *prísť do švungu*, *byť vo švungu*, *nabrať švung*.

žemľa: nemá ani synonymá, ani štylistickú funkciu, nevzniklo z nej ani veľa odvodených slov, jednoducho sa s ňou každodenne stretávame a pomenúvame pečivo takto, ani si neuvedomujeme, že používame slovo nemeckého pôvodu. (KSSJ s. 583)

žumpa: (KSSJ s. 587, SSS s. 283) SSS ju zaraďuje pod heslom *nádrž*, ale je to špeciálna nádrž na konci záhrady, ktorej presný význam môžeme vyjadriť jedine týmto germanizmom.

9. Germanizmy v predchádzajúcej kapitole boli dané v abecednom poradí. Pre lepší prehľad zaraďujem tieto do skupín podľa toho, aké faktory ovplyvnili stupeň zakorenenosti v systéme. Činitele zafixovanosti sú nasledovné:

Frekvencia: *farba*, *fešák*, *firhank*, *fľak*, *kamarát*, *ksicht*, *kšeft*, *kufor*, *majster*, *pekár*, *pech*, *plech*, *šenk*, *špekulovať*, *špic*.

Slovo tvorba: *farba*, *fušer*, *furman*, *kamarát*, *ksicht*, *luft*, *majster*, *pekár*, *plech*, *šmak*, *šuster*, *špacirovať*, *šmirgel*, *šok*, *špekulovať*, *špás*, *špic*, *šrot*.

Frazeológia: *fortieľ*, *luft*, *šajn*, *šlak*, *šlus*, *šluk*, *šrot*, *švung*.

Polysémia: *buchta*, *cech*, *grunt*, *kalich*, *štácia*, *vyštafirovaný*, *zrichtovať*.

Štylistické zafarbenie: *bifľovať*, *fárať*, *fešák*, *firhank*, *fraj*, *friš*, *klopfovať*, *kvartieľ*, *melón*, *špitál*, *štamgast*, *špajza*, *šrauba*, *tepich*, *vizita*.

Bez plnohodnotných synonym: *farba*, *lajtmotív*, *karotka*, *kaštieľ*, *klavír*, *kláštor*, *majster*, *pekár*, *šrot*, *žumpa*.

Prvé dva činitele sú úzko späté; slová, ktoré sú frekventované, majú spravidla veľa slovotvorných produktov. Slová zakotvené pomocou frazeologizmov tvoria osobitnú skupinu. Je logické, že tie lexikálne jednotky, ktoré nemajú plnohodnotné synonymá, sú v jazyku nenahraditeľné. Potom je tu veľká skupina výrazov so štylistickou funkciou.

Osudy germanizmov symbolizujú možné stupne funkčnosti slov, ktoré sa nedajú jednoznačne ohraničiť, ale pekne odzrkadľujú hlavné črty zakotvenosti. Aj tu je, ako pri vyhodnotení dotazníkov jasné: osud určuje potreba hovoriacich, a nie fakt, že ide o germanizmus.

a) Celkovo sa dá povedať, že aj KSSJ, aj SSS obsahujú veľa germanizmov, čo je dôkazom frekventovanosti tejto časti slovného zásoby slovenčiny. Hovorovú a expresívnu slovnú zásobu slovenčiny si ani nemožno predstaviť bez germanizmov, ale k nim patrí aj veľa neutrálnych slov, ktoré tvoria základ slovenského jazyka. Ich absenciou by sa stal tento jazyk nielen chudobnejším, ale vznikli by prekážky v komunikácii. Videli sme, že sú slová, ktoré slúžia ako plnohodnotné pomenovania na úrovni spisovného jazyka, sú to najfunkčnejšie germanizmy. Osudom týchto slov nebolo vymiznutie, ale naopak: úplné adaptovanie sa, čím plnia podstatnú úlohu v živote jazyka. Väčšinou nemajú také synonymá, ktoré by ich plnohodnotne nahradili, alebo stoja na čele synonymického radu. Slovotvorne a z hľadiska frazeológie sú aktívne, zúčastňujú sa na zmenách jazyka. Vo väčšine prípadov sú to najstaršie prevzaté slová.

b) Ďalšiu a najpočetnejšiu vrstvu tvoria slová, ktorých funkcia spočíva najmä v štylistickom zafarbení vyjadrovania. Mnoho expresívnych, subštandardných, pejoratívnych a slangových výrazov obohacuje vyjadrovacie prostriedky hovoriacich. Tieto slová nie sú heslami v synonymickom slovníku, ale sú členmi synonymického radu niektorého neutrálneho výrazu. Často tvoria ustálené spojenia, no v slovotvorbe nehrajú dôležitú úlohu.

c) Je veľa zastaraných výrazov, ktoré slovníky neobsahujú, ich funkcia sa stráca. Je tu stará terminológia už neexistujúcich remesiel alebo iných odvetví. Sú prípady, keď slovenský ekvivalent vytlačil z používania germanizmus. Nemusí to znamenať vo všetkých prípadoch úplné vymiznutie lexikálnej jednotky, ale to, že slovo sa dostáva na okraj slovného zásoby. Takéto slová nemajú odvodené formy, lebo používatelia ich už málo potrebujú.

Porovnal som výsledky dotazníkov a slovníkov. Výsledky z dotazníkov a údaje slovníkov sú väčšinou v súlade, ale nájdeme aj odlišnosti. Na tie som už poukázal pri jednotlivých heslách, ale tu by som chcel vymenovať svoje návrhy pri systematickom vylepšovaní slovníkov.

a) Vo viacerých prípadoch je štylistické hodnotenie v SSS nepravdivé, lebo považujú sa za zastarané alebo zastarávajúce aj také slová, kto-

ré 16-roční poznajú alebo aj používajú. Také germanizmy sú napr.: *frišký, klopľuvat, šuster, špacírovať, tepich*.

b) Potom sú slová, ktoré by mali mať v synonymickom rade iné postavenie, lebo sú v skutočnosti bližšie k významu hesla. napr.: *štácia*.

c) Niektoré vynechané slová by mali tvoriť podľa reálnej používanosti súčasť slovníka, ako napr.: *firhank, luft, tepich, špitál*. Ich zanedbanú dôležitosť podporuje nielen frekvencia používanosti, ale aj ich štylistická funkcia.

10. Svojou prácou som chcel prispieť k zmapovaniu súčasného používania germanizmov a tak upriamiť pozornosť na túto časť slovného zásoby slovenského jazyka. Celková rekonštrukcia vplyvov interetnických súvislostí so súčasnosťou je jedným z možných pokračovaní. Tá by nám pomohla pochopiť komplexnosť dávnych vzťahov, ktoré obohacovali jazyk.

Ďalšia možnosť je podrobný sociolingvistický výskum jazykovej skutočnosti, na základe čoho by sme mohli dostať pravý obraz o celoslovenskej existencii týchto javov, nielen ukážku z Trnavy.

Literatúra

- BARTKO, Ladislav: *Miesto slov cudzieho pôvodu v nárečovom slovníku*. In: Jazykovedný zborník 5. Acta facultatis philosophicae Universitatis šafaricanae. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1979.
- DORUĽA, Ján: *Slováci v dejinách jazykových vzťahov*. Bratislava : Veda, 1977.
- GREGOR, Ferenc: *A szlovák nyelv magyar elemieiből*. Budapest : ELTE Szlav Tanszék, 1993.
- HORVÁTH, Peter: *Malý slovník trnavsko - slovenský*. Trnava : Západoslovenské múzeum v Trnave, 2000.
- HUTTERER, Claus Jürgen: *Über die Mehrsprachige Konvergenz in der Entwicklung des Deutschen in der Zips*. In: Spiš v Kontinuite času. Prešov - Bratislava - Wien 1985, Univerzita Pavla Jozefa šafárika Košice - Filozofická fakulta Prešov, Österreichisches Ost- und Südosteuropa Institut Wien.
- KAČALA, Ján: *Krátky slovník slovenského jazyka*. Bratislava 1987.
- KISS Jenő: *Társadalom és nyelvhasználat*. Budapest : Nemzeti Tankönyvkiadó, 1995.
- MISTRÍK, Jozef: *Štylistika prevzatých cudzích slov v slovenčine*. In: Studia Academica Slovaca 1. Bratislava : Alfa, 1976.

PAPSONOVÁ, Mária: *Zum Prozess der Übernahme von Wörtern deutscher Herkunft ins Slowakische* In: *Brücken, Germanisticshes Jahrbuch DDR-čSSR 1985/86*. Praha 1986, Lektorat für deutsche Sprache und Literatur beim Kultur- und Informationszentrum der DDR in Prag.

PISÁRČIKOVÁ, Mária (red.): *Synonymický slovník slovenčiny*. Bratislava : Veda, 1995.

RUDOLF, P. Rainer: *Die deutschen Lehn- und Fremdwörter in der slowakischen Sprache*. Wien : VWGÖ, 1991.

SCHWANZER, Viliam.: *Nemecké slová v spisovnej a ľudovej slovenčine*. In: *Studia Academica Slovaca 5*. Bratislava : Alfa, 1980.

Kabinet telesnej výchovy a športu

Úroveň výkonového štandardu z gymnastiky a jej závislosť od somatotypu

Nad'a Novotná – Peter Krška – Miroslava Dorocáková

Resume

The level of performance standard in gymnastics and its dependence on somatotype.

Authors are dealing in article with the acquisition level of basic gymnastic skills of pupils, who are ending the fourth class of primary school. On the base of evaluation of performance standards fulfilment they indicate recommendations for practice.

Problematika

Otázka, či možno zmerať a porovnať vedomosti a zručnosti žiakov, netrápi len samotných žiakov a ich rodičov. Preto svetlo sveta v rokoch 1998 až 2000 uzreli vzdelávacie štandardy, ktoré začal tvoriť Výskumný ústav pedagogický SR, neskôr Štátny pedagogický ústav na začiatku 90-tych rokov.

Vzdelávací štandard určuje, čo by v danom predmete mali všetky deti dobre ovládať, stanovuje, aký obsah učiva majú zvládnuť. Ide vlastne o to, na národnej úrovni určiť, čo majú žiaci vedieť, aké poznatky majú mať.

Vzdelávací štandard z telesnej výchovy v integrovanej podobe vymedzuje požiadavky na výkony žiakov v oblasti telesnej kultúry, zdravotvedy, hygieny, v oblasti starostlivosti o vlastné zdravie. Taktiež kladie požiadavky na rozsah a kvalitu osvojenia špecifických poznatkov a zručností z telesnej výchovy a na základné pohybové schopnosti a pohybovú výkonnosť (Sivák et al., 1998).

Konkrétne požiadavky zo športovej gymnastiky pre žiakov končiacich 1. stupeň základnej školy zahŕňajú rozlíšenie a pomenovanie osvojených gymnastických cvičení, poskytovanie dopomoci spolužiakom

termínov akými sú základné princípy nukleárnej medicíny, diagnostické in vivo/ in vitro metódy, liečebné metódy, rádiofarmaká, meracia technika NM, nukleárna kardiológia, gamagrafické zobrazenie infarktu myokardu, nukleárna nefrológia, nukleárna endokrinológia, nukleárna pneumológia, nukleárna neurológia apod. Vnímam túto publikáciu ako významnú pomoc vo výuke budúcich ošetrovateľov, nakoľko pre tieto účely nie je ešte v súčasnej dobe takýchto publikácií dostatok a tieto sú nahrádzované literatúrou určenou pre medikov.

Okrem už vyššie spomenutých odborných publikácií, ÚSPaZ vydalo skriptá aj pre odborné ošetrovateľské predmety. Jedným z takýchto skriptá sú „Vybrané kapitoly z ošetrovateľstva“ od PhDr. Heleny Kuberovej.⁵ Autorka v týchto skriptách rámcovo definuje ošetrovateľstvo ako vednú disciplínu, odbory ošetrovateľstva, zaoberá sa aj historickým pohľadom na ošetrovateľstvo na Slovensku, ošetrovateľskou praxou, systémom zabezpečenia kvality ošetrovateľskej starostlivosti, transformáciou v ošetrovateľstve ako aj jednotlivými významnými zložkami vzdelávania budúcich ošetrovateľov. Vnímam tieto skriptá ako jednu z prvých publikácií, ktoré boli k tejto problematike na ÚSPaZ vydané a je pre nás samozrejmosťou, že musíme pripraviť ďalšie odborné publikácie na jednotlivé špecializácie a oblasti ošetrovateľstva, ktorých je celkovo na Slovensku nedostatok.

Okrem vyššie spomenutých odborných publikácií pre študijný odbor Ošetrovateľstvo, ÚSPaZ pripravuje do budúcnosti aj ďalšie odborné publikácie akými sú napríklad od MUDr. Petra Kalanina „Vybrané kapitoly z medicínskej etiky“⁶ a „Starý človek medzi nami“.⁷ Keďže na Ústave sociálnej práce a zdravotníctva sa realizuje aj štúdium sociálnej práce, pripravujeme takisto odborné publikácie aj v tomto vednom odbore. V najbližšom čase bude vydaná na ÚSPaZ odborná publikácia PhDr. Markéty Pírkovej PhD. s názvom „Rodinné zázemie ako podnet a príčina problémového správania dieťaťa“. Súčasťou tejto publikácie je aj celoslovenský výskum realizovaný v inštitúciách zaoberajúcich sa starostlivosťou o problémové deti na celom Slovensku.

Ďalším dielom určeným pre študentov študijného odboru Ošetrovateľstvo, je odborná publikácia Doc. MUDr. Jozefa Ježíka, CSc. s názvom

⁵ KUBEROVÁ, H.: *Vybrané kapitoly z ošetrovateľstva*. Ružomberok, Pedagogická fakulta Katolíckej univerzity v Ružomberku, 2003.

⁶ KALANIN, P.: *Vybrané kapitoly z medicínskej etiky*. Ružomberok, Pedagogická fakulta Katolíckej univerzity v Ružomberku, 2003.

⁷ KALANIN, P.: *Starý človek medzi nami*. Ružomberok, Pedagogická fakulta Katolíckej univerzity v Ružomberku, 2003.

vom „Ošetrovateľské a rehabilitačné postupy u mikroinvazívnych operačných metód“.⁸

Môžem konštatovať, že aj napriek krátkemu času od vzniku ÚSPaZ, bolo vydaných viacero potrebných odborných publikácií, ktoré budú slúžiť ako základ pre výučbu budúcich ošetrovateľov a sociálnych pracovníkov. Nezostáva mi na tomto mieste už nič iné ako dúfať, že tento trend bude na ÚSPaZ ďalej pokračovať.

Použitá literatúra:

1. RENKER, B.: *Zmeny väzbovej kapacity sériových bielkovín viažucich tyroxín pri chorobách štítnej žľazy*. Ružomberok, Pedagogická fakulta Katolíckej univerzity v Ružomberku, 2003.
2. LACKO, A., RENKER, B., HRUBOŇ, A.: *Vnútrotné lekárstvo pre ošetrovateľstvo*. Ružomberok, Pedagogická fakulta Katolíckej univerzity v Ružomberku, 2003.
3. LACKO, A., RENKER, B., HRUBOŇ, A.: *Klinická propedeutika pre ošetrovateľstvo – vyšetrovacie metódy v kardiológii a angiológii*. Ružomberok, Pedagogická fakulta Katolíckej univerzity v Ružomberku, 2003.
4. LACKO, A., CHALACHANOVÁ, J., RENKER, B.: *Základy nukleárnej medicíny pre ošetrovateľstvo*. Ružomberok, Pedagogická fakulta Katolíckej univerzity v Ružomberku, 2003.
5. KUBEROVÁ, H.: *Vybrané kapitoly z ošetrovateľstva*. Ružomberok, Pedagogická fakulta Katolíckej univerzity v Ružomberku, 2003.
6. KALANIN, P.: *Vybrané kapitoly z medicínskej etiky*. Ružomberok, Pedagogická fakulta Katolíckej univerzity v Ružomberku, 2003.
7. KALANIN, P.: *Starý človek medzi nami*. Ružomberok, Pedagogická fakulta Katolíckej univerzity v Ružomberku, 2003.
8. JEŽÍK, J.: *Ošetrovateľské a rehabilitačné postupy u mikroinvazívnych operačných metód*, Pedagogická fakulta Katolíckej univerzity v Ružomberku, 2003.

⁸ JEŽÍK, J.: *Ošetrovateľské a rehabilitačné postupy u mikroinvazívnych operačných metód*, Pedagogická fakulta Katolíckej univerzity v Ružomberku, 2003.

Autori príspevkov

- ThDr. Tomáš Galis, PhD.
Veľký kancelár KU v Ružomberku
034 01 Ružomberok, Hrabovská cesta 1/1652
- Prof. dr hab. Henryk Kiereś
Katedra filozofie FF KU v Ružomberku
034 01 Ružomberok, Hrabovská cesta 1/1652
- Mgr. Peter Fekiač
Katedra filozofie FF KU v Ružomberku
034 01 Ružomberok, Hrabovská cesta 1/1652
- Ks. dr Bogdan Zbroja
Wydział Teologiczny, Papieska Akademia Teologiczna
31-004 Kraków, Franciszkańska 1, Poľsko
- PaedDr. Marie Slavíková, CSc.
Katedra hudobnej kultury PF Západočeské univerzity v Plzni
301 36 Plzeň, Jungmannova 1, Česká republika
- Mgr. Oľga Račková
Katedra pedagogiky a psychológie PF KU v Ružomberku
034 01 Ružomberok, Nám. A. Hlinku 56
- Mgr. Sándor János Tóth
Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Budapest, Hungary
- Mgr. Naďa Novotná, PhD.
Katedra telesnej výchovy, Pedagogická fakulta UMB
974 01 Banská Bystrica, Ružová 13
- PaedDr. Peter Krška, PhD.
Kabinet telesnej výchovy a športu KPp PF KU v Ružomberku
034 01 Ružomberok, Nám. A. Hlinku 56
- Mgr. Miroslava Dorocáková
IV. Základná škola
034 01 Ružomberok, Zarevúca 18
- Ing. Anna Kútna
Katedra experimentálnej elektronickej techniky, Fakulta elektrotechnická ŽU
031 01 Liptovský Mikuláš, Kpt. J. Nálepku 1390
- RNDr. Štefan Tkačík
Katedra matematiky a fyziky PF KU v Ružomberku
034 01 Ružomberok, Nám. A. Hlinku 56
- PhDr. Markéta Pírková, PhD.
Ústav sociálnej práce a zdravotníctva PF KU v Ružomberku
034 01 Ružomberok, Nám. A. Hlinku 56

**Zvoľte si správny papier
pre správne použitie!**

**MAESTRO®
PRE VÁS**